

УДК 821. 512.145. «19»: (17+111.852)

Юнусов Шевкет Эльвисович, к. филол. н., доцент кафедры крымскотатарской филологии Таврической академии (структурное подразделение) КФУ имени В.И. Вернадского

e-mail: schew.yunusoff2010@yandex.ua

СЕВИЛЬ КАРАШАЕВА НЕСИРИНИНЪ ПРОБЛЕМАТИКАСЫ ПРОБЛЕМАТИКА ПРОЗЫ СЕВИЛЬ КАРАШАЕВОЙ

Аннотация: в статье анализируются малые прозаические формы современного крымскотатарского прозаика Севиль Карашаевой, уже в первых творческих экспериментах заявившей о праве на место в литературном процессе. В работе акцентированы вопросы проблематики, картины мира, портретной характеристики героев, жанровой специфики.

Ключевые слова: социальный конфликт, новелла, психологизм, стилистическая фигура.

Yunusov Shevket Elvisovich - Candidate of Philology, Associate Professor
Head of the Crimean Tatar linguistics Tauride National VI Vernadsky University/
e-mail: schew.yunusoff2010@yandex.ua

THE ISSUE OF PROZA SEVIL KARASHAYEVA

Abstract: the article analyzes the small prose forms of the modern Crimean Tatar prose writer Sevil Karashayeva, who already in the first creative experiments declared her right to a place in the literary process. The work focuses on issues of problems, worldview, portrait characteristics of characters, genre specifics.

Keywords: social conflict, short story, psychologism, stylistic figure.

Ишнинъ актуаллиги. 2019 сенеси эки яш иджаткярлар – Севиль Карашаева ве Айше Акиеванынъ эсерлеринден тертип этильген «Эйиликлер олсун» [1] китабы дюнья юзю корьди. Бугуньки ишимизде С. Карашаеванынъ эсерлерини козьден кечирмеге макъсат эдиндик.

Теткьикъат объекти оларакъ Севиль Карашаеванынъ сонъки йылларда басылгъан икяелери хызмет этип, оларда муэллифнинъ дюньябакъышы, къараманларгъа мунасебети, зыддиетни къувамына еткизебилюв киби меселелер бакъыла. Теткьикъатнынъ **формаль** ве **герменевтик усуллары** анъылгъан яzydжынынъ бедий къалемининъ хусусий тарафларыны косьтермеге ярдым этер.

Эдебий махсулатынен аз-бучукъ таныш олгъан инсан Севиль ханымнынъ бедий истидаты бар олгъаныны къайд этер. Анъылгъан китаптаки къайсы бир эсерине токъунылмасын, эр бирчиги тюшюнджеге далдыра. Оларнынъ темелинде диний янашув тура. Аз вакъыт иджат эткенине бакъмадан мындаки кимерси эсерлери шахэсер дереджесиндедир. Олардан бири «Миннетдар ол!» икяесидир. О, Эльшан адлы бир адамнынъ сонъки ёлгъа озгъарылмасынен башланып, эсернинъ экспозициясы бизни кучлю кергинлик мейданына быракъа. Балабан китап нешир этмек огърунда тюрлю халкъларнынъ адетлери, аят тарзыны огренмек ичюн Кавказ дагъларында ерлешкен бир койге келип чыккъан Аким сув къытлыгъындан кой халкъы арасында асыл олгъан къаба чеккелешювлерни коре-коре шашып къала. Эсернинъ сонъунда о, «бу койде даа бир дакъкъа биле къалмагъа истемейип» деп, оны аджеле терк эте. Иште, къайд этильген сувсызлыкъ меселеси факъат фон яратмакъ ичюн керектир, асыл меселе исе ичтимаий ахлякъ сынавындан кечюв меселесидир. Бир къургъакълыкъ йылы вакътында «тылсымлы бир тюш корьмеси» нетиджесинде эсернинъ шу, Эльшан адлы къараманы сув чыкъабиледжек ерден хабердар ола да, «ишчилерни кетирип, о ерлерни къазып башлай», сонъ бир де энъ гузель чешме къурып, койнинъ боллашмасына имкян ярата. Амма разылыкъ, тербие, диний ве миллий анъ акъсагъан ерде туташкъан тутушув нетиджесинде халкъны даима огютлеп тургъан Бюркюд къартбабанынъ къызы Иера

ольдюриле... Бири-бирине табиий сюретте багълангъан бу эпизодлар озюмизге четтен туруп бакъмакъ ичюн бир весиледир.

Иште, бир тарафта Къырымдан кельген генч бир теткъикъатчы, экинджи якъта – дюньясыны унуткъан халкъ. Муэллиф къараманларынынъ аркетлери вастасынен джемиетнинъ хаста, акъсакъ тарафларыны тасвирлей. Бирисине бакъып шукюр этмеге, бирисине бакъып фикир этмеге чагъыргъан муэллиф Аллах бергенине разы олмакъ кереклигини хатырлата. Тамам бу меселе икяенинъ серлевасында ургъулана. Кет-кете ар-намус не экенини унутабашлагъан адамлар бири-бирине нистбетен къашкъыр кесилелер, бунъа ола яваш-яваш ичтимаий беяларгъа ёл ачаяткъанларыны дуймай къалалар. Муэллифни агъымдаки вазиетнинъ ахлякый тарафлары, онынъ неге барып токъталаджагъы эеджанландыра.

Эсерден муэллиф эр бир образыны табиатына коре «джуляламагъа», лаф аэнкини келиштирмеге бильгени корюне. Бу сырада Бюркюд къартбабанынъ ферасетлилиги, генчлер дюньябакъышы ве тербиесини акс этиджи Акимнинъ бираз «чийлиги», Диденинъ арсызджа давранышлары икяедеки зыддиетнинъ къувамына еткизильмесинде буюк роль ойнайлар.

Базы эсерлерини Севиль Карашаева новелла къалыпларына келиштире. Бу сырада «Узюльмез багъ», «Башынъ сагъ олсун», «Сабырдан незакет» кибилери меракълы келе. «Узюльмез багъ» новелласынынъ баш къараманы – йигирми секиз яшыны толдураджакъ Селиме – Къырымдан узакъта яшай. Анасыны да ойле бир сагъына ки... Эртеси куню, кобете пиширип, о, къомшусына мусафирликке кире. Бунынъ ким ве не ерли олгъанындан меракъланмагъаныны яры шакъалы-яры джиддий тавурнен айтып ташлагъан мусафир достане къонушув нетиджесинде шу къадыннынъ асыл тамырлары Къырымдан олгъанындан хабердар олып къала. Бундан Селименинъ къуванчы ичине сыгъмай...

Корьгенимиз киби, икяенинъ кетишаты тесадюфен яхшы ренкке кире, бундан къараманларнен берабер окъуйыджылар да къуванышалар... Севильнинъ «Башынъ сагъ олсун» икяеси исе муайен бир манада эр кеске дерс

мисалидир. Хастаханеге къаза нетиджесинде кетирильген сабий аджеле ярдымгъа мухтадж олгъан вакъытта, эмшире Катянынъ чапып-чапкъаламалары, ялварып-ялкъармаларына бакъмадан Алексей Степанович озюни сыкъмай – о, адамларнынъ джебине бакъып алышкъан экимлерден. Оны факъат сабий ольди деген хабер «уянта». Протоколны толдурмакъ – озюнинъ экимлик «борджуны» беджермек ниетинен сабийге якъынлашкъан бу адамнынъ вазиятини ис эткен киби олгъан окъуйыджы бир шааткъа чевирильгендайын ола: чекише-чекише, эким ярдымыны ойле де корип оламайып ольген бала онынъ огълу олып чыкъа...

Ишбу новеллада психологизм чизгилери бар. Бир ерде отура-отура кутюрешкен эким артыкъ инсан кылыфындан чыкъкъан, о, атта озюнинъ юзюни ачаракъ, эмширеге бу дюнъяда арсызджа олмакъ кереклиги огютини бере. Бойле мунасебети ичюн олса керек, къадери оны джезалай.

«Сабырдан незакет» икяеси исе кейф чатып окъумакъ ичюн яратылгъан, дер эдик. «Бир къач айдан берли не къамфет, не де мейве корьген балачыкълар арзуларгъа далып отургъан, анасы якъынлашаяткъан догъумыны ве эвдеки агъыр вазиятни эсаплагъан, бабасы исе ярым йылдан берли иш тапамайып, аилесини насыл бакъаджагъыны тюшюнип отургъан» къорантагъа акъайынен берабер мусафирликке кельген Зибиде, бош къолнен кельмейип деп, янына чай ве къурабие ала, бир де бу къорантаны мыскыллап алгъандайын ола. Факъат бу, кетирильген шейлер софрагъа къоюлгъан сонъ (чюнки софралыкъ башкъа бир шей ёкъ) коръмелисинъиз: Асенени кульген Зибиденинъ япмышларындан акъайы да утанып къала, озюнинъ де «юзю морлана», чюнки кетирильген о чай-майлар энди чокътан эскирип, агъызгъа алынмаз дереджеге кельген... Эсернинъ бойле финалы кергинлик ичинде къалгъан окъуйыджынынъ алыны бирден енгиллештире. Мында да муэллифнинъ эсерни усталыкънен екюнлемеге бильгенининъ шааты оламыз....

Айрыджа аджы бир акъикъатны муэллиф «Гъарипнинъ къайгъысы» эсеринде ярата. Суриедеки ичтимаий ве арбий-сиясий вазияттен толайы Тюркиеге келип чыкъкъан балалардан бириси – Нур адлы кыызчыкъ

къардашларынынъ джаныны къуртармакъ пешинде тиленджилик этмеге меджбур. Ерли баллар оны котеклеп, яры олю алына кетирелер: «Гъарипнинъ джансыз вуджуды сылакъ, чамурлы асфальткъа къырмазы ренк къошты... Къызчыкъ урувлардан сонъ не эллери, не аякъларыны ис этип ола эди. Козьлерини къапатты. Аллахтан сабыр ве кучъ тиледи. Тек истеги эвине барып, къардашларыны ве ана-бабасыны корьмек эди. «Бекленъиз, мен келем... келем...» – агълап, озь-озюне кулюмсиреди о» сёзлеринен бите эсер. Эсер окъулып чыкъкъан сонъ бу къызчыкънынъ ираде кучю ве айны заманда чыкъымсызлыгъы акъкъында тюшюнесинъ. Оны олур-олмаз сёзлер айтып ашалагъан осьмюрлер четте турсын, янындан группасынен кечмекте олгъан гиднинъ гъамсызлыгъы нефретимизни къозгъай. Кене яхшы, туристлер оны утандырып, Нурнынъ чантасына «пара, татлы, мейва, кимде не олгъаныны» ташлап башлайлар.

Бу моментлерни Севиль гъает инандырыджы шекильде тасвирлеебилген. Бу сёзлерни онынъ «Сабырдан незакет» икяесине нисбетен де айтабилемиз...

Теткъикъат нетиджелери. Севиль Карашаеванынъ «Эйиликлер олсун» китабында ер алгъан эсерлери миллий эдебиятымызда мергин козьлю, хусусий дюньябакъышлы, бугуньки меселелерни акс этмеге икътидарлы эдибе пейда олгъаныны косътере. Эсерлерининъ эсас проблематикаларыны миллий ве диний дюньябакъыш тешкиль эте. Онынъ эсерлеринде классик икяе/новелла жанрлары къалыпларына риает этилип, оларда тазелик ве земаневийлик [2] дююла.

Къулланылгъан эдебият:

1. Карашаева С., Акиева А. Эйиликлер олсун [Текст] / С. Карашаева, А. Акиева, Симферополь: Медиацентр им. И. Гаспринского, 2019. – 240 с.
2. Юнусов, Ш. К вопросу о специфике крымскотатарской словесности 30-х гг. XX века [Текст] / Ш. Юнусов // НВК. – 2019. – № 2. – С. 1-7.